16 ta' Diċembru, 1963.

Imħallfin:

S.T.O. Prof. Sir Anthony J. Mamo, O.B.E., C.St.J., Q.C., B.A., LL.D., President.
Onor. T. Gouder, LL.D.
Onor. A.V. Camilleri, B.Litt., LL.D.

Group Captain Colin Hugh Deakin E.R.D. noe

versus

Carmelo Mallia et.

Espropjazzjoni — Art. 26 Kap. 136.

L-art. 25 Kap. 136 ma jħalli ebda dubju li f'każ ta' esproprjazzjoni għall-utilità pubblika ta' art bi ħsara minħabba l-operazzjonijiet tal-gwerra, sija jekk dik l-esproprjazzjoni tkun tirrigwarda l-akkwist tal-proprjetà ta' l-art assolutament sija jekk tkun tirrigwarda id-dominju pubbliku tagħha, sija jekk tkun tirrigwarda l-konvenzjoni f'wieħed jew l-ieħor mill-imsemmijin titoli, tad-dominji pubbliċi jew ta' pussess u użu li jkun ġa minn qabel għand l-Awtorità kompetenti, il-Bord kostitwit taħt l-imsemmija liġi dwar l-esproprjazzjoni għall-utilità pubblika (Ord. XL tal- 1935) jista' jiddetermina l-indennità li l-awtorità għandha tħallas għall-art kif tkun tinsab bil-ħsara, imma għandu wkoll il-poter li jiffissa dak l-indenniz għall-art kif kienet qabel ma ġratilha l-ħsara u bħala kieku dik il-ħsara ma kienet qatt ġratilha. Tant hu veru li l-liġi tajt li fit-tieni każ il-kumpens hekk iffissat b'riferenza ta' l-art bil-ħsara għandu jitqies li jikkomprendi il-korrispettiv taċ-ċessjoni mis-sid lill-Awtorità kompetenti ta' kull dritt illi s-sid esproprjat ikollu taħt l-Ordinanza dwar il-Ħsarat tal-Gwerra naturalment sal jum li fih l-Awtorità kompetenti tieħu pussess ta' l-art, u dik iċ-ċessjoni titqies li hi sehem integrali ta' l-esproprjazzjoni.

Il-Qorti, rat l-att taċ-ċitazzjoni quddiem il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili tal-Maestà Tagħha r-Reġina *li bih l-attur nomine* wara li ppremetta illi b'rikors tiegħu ppreżentat fir-Reġistru tal-Bord ta' l-Arbitraġġ dwar l-Artijiet fit-3 ta' Diċembru, 1958 kien beda l-proċeduri biex jakkwista b'xiri assolut il-biċċa art li huwa kellu f'idejh b'titolu ta' użu u possess; liema biċċa art tinsab fil-limiti territorjali taż-Żurrieq u hi tal-kejl superfiċċjali ta' żewġ sigħan u erba' kejliet (Ot. 2s. 4k.); tmiss mit-Tramuntana ma proprjetà ta' Lady Vera *Bernard, mil-Lvant ma proprjeta tas-Saċerdot Joseph Bo*nello u minn-Nofs-in-Nhar ma' Sqaq, magħrufa, dina l-art, bħala Air Ministry Plot numru 7/43 (Ħal Far, 1943 Extension) "kif kienet tidher mill-pjanta oriġinarjament annessa ma l-Avviż għall-ftehim:— u li quddiem il-Bord ta' l-Arbitraġġ dwar l-Artijiet qamu diversi kwistjonijiet, fosthom dik li l-Awtorita kompetenti għandha d-dritt li tesproprja, kif fil-fatt kienet qed tagħmel bir-rikors minnha presentat quddiem dak il-Bord, l-art biss mingħajr il-bini li talvolta kien jeżisti fuqha, jiġifieri li takkwista l-art bħala 'site' mingħajr ma tieħu in konsiderazzjoni li fuq dik l-art kien talvolta jeżisti bini; u li l-Bord ta' l-Arbitraġġ dwar l-Artijiet, b'deċiżżjoni tiegħu tal-4 ta' Ġunju, 1959, iddikjara illi dina l-kwistjoni ma' taqax taħt il-kompetenza tiegħu kif limitata mill-artikolu 23 ta' l-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet għal skopijiet pubbliċi (Kap. 136), u għalhekk ipprovda billi rriserva d-definizzjoni tal-kwistjoni għad-deċiżżjoni taċ-Chairman sedenti bħala Imħallef tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili tal-Maestà Tagħha r-Reġina u mpona lill-attur nomine terminu ta' ħmistax il-ġurnata mid-data tad-deċiżżjoni fuq imsemmija biex iġib 'il quddiem din il-kwistjoni quddiem dina l-Onorabbli Qorti preseduta miċ-Chairman — talab li, wara li jsiru d-dikjarazzjonijiet u li ngħataw il-provvedimenti meħtieġa, jiġi dikjarat u deċiż li hu, bħala awtorita kompetenti taħt l-Ordinanza fuq imsemmija għandu d-dritt li jesproprja

artijiet bħala 'site' mingħajr ma jkun kostrett li jesproprja bini u jew fabbrikazzjonijiet oħra li talvolta kienu jeżistu fuq l-art li tkun qegħda tiġi esproprjata, bl-ispejjeż kontra l-konvenut.

Rat in-nota ta' l-eċċezzjonijiet tal-konvenut li biha ssottometta li fuq l-art esproprjata kien jeżisti razzett u għalhekk fil-valutazzjoni tagħha għandu jiġi nklus il-kumpens ta' l-istess razzett, u dan meta jiġi kunsidrat li r-razzett huwa l-prinċipali u r-raba' l-aċċessorju, u f'dana s-sens għandha tiġi miċħuda t-talba attriċi.

Rat id-digriet tad-9 ta' Jannar, 1961, li bih ġie msejjaħ fil-kawża Salvatore Debono bħala attwali proprjetarju ta' l-art minnu akkwistata mingħand it-tabib Dottor Paul Bernard li kien irkupraha mill-pussess tal-konvenut Mallia.

Rat in-nota ta' l-eċċezzjonijiet tal-kjamat fil-kawża Salvatore Debono li biha ssottometta li huwa l-attwali utilista imperpetwu tal-fond imsemmi fiċ-ċitazzjoni li flimkien ma' artijiet oħra attigwi jħallas ċens lill-Gvern Ċivili, u għalhekk la l-proċedura hija għax-xiri assolut, hemm bżonn li ssir ukoll in kontestazzjoni tal-Gvern Ċivili, padrun dirett u fil-meritu li skond id-deċiżżjoni ta' dina l-Qorti tal-20 ta' Jannar, 1961, fil-kawża fl-ismijiet "Rosanna Vella vs. Deakin noe", l-awtorità kompetenti għandha tħallas kumpens in proporzjon tal-valur atwali, kif ukoll tal-"potential value" ta' l-art, u għalhekk, li kieku ma daħletx fin-nofs l-Air Ministry biex tesproprja, hu kien idaħħal mill-War Damage Commission is-somma tar-rikostruzzjoni tar-razzett.

Rat is-sentenza mogħtija mill-Qorti fuq imsemmija fit-18 ta' April, 1963, li biha ġiet miċħuda t-talba ta' l-attur nomine u ġie dikjarat li dana jista' jkun kostrett iħallas anche

tal-bini u/jew fabbriki li setgħu kienu jeżistu fuq is-sit in kwistjoni u ġew danneġġjati bil-ħidma ta' l-għadu, skond ma jiddeċiedi l-Board ta' l-Arbitraġġ dwar Artijiet, mingħajr taxxa ta' l-ispejjeż, iżda d-dritt tar-Reġistru a kariku ta' l-attur nomine — wara li dik il-Qorti ikkunsidrat:

Omissis. . . . . .

Rat in-nota ta' l-appell ta' l-attur nomine u il-petizzjoni tiegħu għar-riforma ta' l-imsemmija sentenza billi l-istess tiġi konfermata f'dik il-parti li biha ġiet miċħuda l-eċċezzjoni tal-kjamat fil-kawża dwar is-sejħa fil-kawża tal-Gvern Ċivili u revokata f'dawk il-partijiet fejn ġiet miċħuda it-talba u fejn ġie deċiż illi l-ispejjeż jibqgħu bla taxxa u d-dritt tar-Reġistru jħallsu l-attur "nomine", billi tiġi, invece, milqugħa t-talba, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi.

Rat ir-risposta tal-konvenut appellat li pprevalixxa ruħu mill-appell ta' l-attur "nomine" u nterpona anche hu appell kontra l-kap ta' l-istess sentenza kontenenti d-deċiżżjoni dwar l-ispejjeż tal-kawża, billi talab illi l-istess sentenza tiġi f'dak il-kap riformata fis-sens li hu jiġi esonerat mill-ispejjeż kollha tal-kawża.

Rat ir-risposta ta' Salvatore Debono li biha talab illi l-appell ta' l-attur "nomine", jiġi respint u s-sentenza ta' l-ewwel Qorti tiġi konfermata in kwantu ċaħdet id-domandi ta' l-attur u in kwantu ċaħdet l-eċċezzjoni tal-kjamata in kawża tal-Gvern Ċivili bħala direttarju tal-fond.

Rat l-attijiet kollha tal-kawża.

Semgħet lid-difensuri tal-kontendenti.

Ikkunsidrat:

L-appellant "nomine" jirravvisa l-motiv ta' l-aggravvju — li hu jippretendi li sofra bis-sentenza denunċjata — fil-fatt li dik is-sentenza naqset — kif hu jaħseb — li tinterpreta l-Ordinanza XV tal-1935 dwar l-Akkwist ta' Artijiet għal skopijiet Pubbliċi b'riferenza għad-disposizzjonijiet tal-Ordinanza III tal-1943 dwar il-Ħsarat tal-Gwerra. Jekk — hu jgħid — wieħed ipoġġi dik il-liġi ta' l-esproprjazzjoni għal skopijiet pubbliċi, u speċjalment l-artikolu 25 biss (1) tagħha in konfront u jikkonċiljah mad-disposizzjonijiet tal-liġi dwar il-ħsarat tal-gwerra, għandu jasal għal konklużżjoni illi l-Awtorita Kompetenti ma tistax tiġi kostretta, f'każ ta' esproprjazzjoni ta' art li tkun ġratilha ħsara bl-operazzjonijiet tal-Gwerra, li tieħu dik l-art bħala kieku ma kienetx ġratilha dik il-ħsara u tħallas kompens determinat b'riferenza għal valur ta' l-istess art bla ħsara, salvo li eventwalment tirrivolġi ruħha lejn il-Kummissjoni maħtura taħt l-artikolu 3 ta' l-Ordinanza III tal-1943, u dan senjatament minħabba d-disposizzjonijiet kontenuti fl-artikoli 22, 32 u 37 ta' din l-Ordinanza, u anche għaliex kieku l-likwidazzjoni tal-ħlas tal-ħsara kellha tibqa' bejn l-Awtorità Kompetenti u l-imsemmija Kummissjoni, ikunu jistgħu iqiesu l-inkovenjenti — li l-attur "nomine" ikkwalifika bħala konsegwenzi ġuridikament assurdi — li l-"Board" kostitwit taħt l-Ordinanza XI tal- 1935, fil-fissazzjoni tal-"quantum", jagħti valur korrispondenti għal "cost of works" fil-waqt li l-Kummissjoni tagħti kompens ta' "value payment", li jekk l-imsemmi "Board" jagħti kompens bażat fuq "cost of works" ikun qiegħed jagħti kompens akbar minn dak tal-valur tal-fond fis-suq; li jista' jkun hemm żewġ kriterji ta' stima differenti — dak tal-membri tal-"Board" u l-ieħor tal-membri tal-Kummissjoni — u li l-Awtorità Kompetenti ma jkolliex rimedju kontra l-"quantum" likwidat mill-imsemmija Kum-

missjoni *billi* f'*din* *il-materja* dik il-Kummissjoni hi nsidakabili.

Ikkunsidrat:

L-ewwel Qorti bbażat id-deċiżżjoni tagħha fuq id-disposizzjoni ta' l-artikolu 25 biss (1) ta' l-Ordinanza XL tal-1935, li ġie inserit in forza ta' l-artikolu 13 ta' l-Ordinanza XXI tal-1947, li ġiet maħruġa, wara li kienet ġiet promulgata l-Ordinanza dwar il-Ħsarat tal-Gwerra, biex tagħmel tbiddil fl-Ordinanza *fl-ewwel lok imsemmija*; liema disposizzjoni hi tat-tenur segwenti: "Meta l-art tkun ġratilha ħsara b'egħmil l-għadu jew ta' kontra l-għadu u sidha għalhekk ikollu jedd jew jista jkollu jedd għal kumpens bis-saħħa ta' l-Ordinanza ta' *l-1943* dwar *il-Ħsarat* tal-Gwerra (Ordinanza III tal-1943) il-kumpens li jistħoqq skond id-disposizzjonijiet ta' din l-Ordinanza dwar l-akkwist obbligatorju 'tal-proprjeta assoluta jew tad-dominju pubbliku ta' l-art jew dwar il-bdil f'wieħed jew l-ieħor minn dawk it-titoli tal-pussess w użu jew tad-dominju pubbliku ta' l-art li kienet minn qabel miżmuma mill-awtorita kompetenti għandu, meta dak il-kumpens ikun iffissat b'riferenza għall-valur ta' l-art bla ħsara, jitqies li hemm magħdud fih il-ħlas sħiħ meħtiġa għaċ-ċessjoni *mis-sid* lill-awtorità kompetenti ta' kull jedd li s-sid għandu taħt l-Ordinanza ta' *l-1943* dwar *il-Ħsarat* tal-Gwerra hawn qabel imsemmija, sal-jum li fih l-awtorita kompetenti tieħu pussess ta' l-art. F'kull każ dik iċ-ċessjoni kif imsemmi hawn qabel għandha titqies li hi sehem integrali ta' kull akkwist obbligatorju."

Kif sewwa ħafna osservat l-ewwel Qorti l-liġi hi ċara biżżejjed biex ma tħalli ebda dubju li f'każ ta' esproprjazzjoni għal-utilità pubblika ta' art bi ħsara minħabba l-operazzjonijiet tal-gwerra, sia jekk dik l-esproprjazzjoni tkun

tirrigwarda d-dominju pubbliku taghha, sia jekk tkun tirrigwarda il-konversjoni f'wiehed jew l-iehor mill-imsemmijin titoli, tad-dominju pubbliku jew tal-possess u wżu li jkun ġie minn qabel għand l-Awtorità Kompetenti (fil-każ preżenti l-attur *"nomine" irid jikkonverti f'xiri* assolut il-possess u wżu li ġia qiegħed għandu; iżda li akkwista wara li ġiet promulgata l-imsemmija Ordinanza XXI tal-1947), il-"Board" kostitwit taħt l-imsemmija liġi dwar l-esproprjazzjoni għall-utilità pubblika (Ordinanza XL tal-1935) jista' jiddetermina l-indennità li l-esproprjanti għandu jħallas għall-art kif tkun *tinsab bil-ħsara, imma għandu wkoll il-poter li jiffissa dak l-*indenniż għall-art kif kienet qabel ma ġratilha l-ħsara u bħala kieku dik il-ħsara ma kienet qatt ġratilha. Tant hu dana veru li l-liġi tgħid li fit-tieni każ il-kumpens hekk iffissat b'riferenza ta' l-art bla ħsara għandu jitqies li jikkom*prendi l-korrispettiv taċ*-ċessjoni mis-sid lill-Awtorità Kompetenti ta' kull dritt illi s-sid espropriat ikollu taħt l-imsemmija Ordinanza dwar il-Ħsarat tal-Gwerra (III tal-1943), naturalment sal jum li fih l-Awtorita Kompetenti tieħu possess ta' l-art, u dik iċ-ċessjoni titqies li hi sehem integrali ta' l-esproprjazzjoni.

Dana kollu juri li x-xelta riferita hi tal-"Board" fuq imsemmi li jiddetermina l-indenizz skond l-imsemmija liġi dwar l-esproprjazzjoni għal utilità pubblika (XL tal-1935) u mhux ta' l-awtorita esproprjanti, dak li kwindi juri li hija mingħajr fondament legali l-pretensjoni akkampata u t-talba formulata mill-attur "nomine" fl-att ta' ċitazzjoni li ta bidu għal din il-kawża.

Juri wkoll, naturalment, li ma jista' qatt jiġi intrattenut l-argoment ta' l-attur "nomine" fis-sens li jekk il-liġi ta' l-esproprjazzjoni, u preċisament *l-artikolu 25 biss (1)* taghha tiġi poġġuta in konfront mal-liġi dwar il-ħsarat tal-gwerra

(Ord. III tal-1943), ma jkunx jista' jiġi iktar ritenut, li f'każ ta' *esproprjazzjoni ta' art li tkun sofriet ħsara* bl-operazzjonijiet tal-gwerra, il-kwistjoni ta' l-indenizz għal dik il-ħsara għandha tibqa' bilfors bejn is-sid esproprjat u l-Kommissjoni fuq riferita u l-ebda għajnuna ma jista' jottieni bl-invokazzjoni ta' l-artikoli 22, 32 u 37 tal-liġi dwar il-ħsarat tal-gwerra di fronti għall-formula ċara ta' l-imsemmi artikolu 25 bis (1) ta' l-Ordinanza XL tal-1935, u, del resto, dik il-parti ta' l-imsemmi artikolu 22 li hu evidentement jinvoka favur *tiegħu* tikkontempla l-każ meta jsir ħlas ta' valur, fiċ-ċirkostanzi indikati f'dak l-istess artikolu, u jkun sar kuntratt għat-trasferimenti tal-proprjeta ta' l-art mibnija jew ta' xi sehem minna, bejn meta tkun ġrat il-ħsara u ż-żmien li fih il-Kommissjoni tkun iddeċidiet li tagħmel dak il-ħlas ta' valur biex tirrikonoxxi lil dak li lilu jkun sar it-trasferiment kull jekk li jirċevi hu l-ħlas ta' dak il-valur, imma teskludi dak il-jedd meta dak li lilu jkun sar it-trasferiment tkun persuna awtorizzata b'xi liġi li takkwista dak il-jedd forżosament. Faċilment wieħed jara li ma hemm xejn f'din id-disposizzjoni tal-liġi li jirrendiha assolutament irrikonċiljabbli mad-disposizzjoni kontenuta fl-artikolu 25 bis (1) ta' l-Ordinanza XL tal-1943, billi f'din id-disposizzjoni hi kontemplata l-espropjazzjoni ta' l-art u d-dmir ta' min jesproprja li jħallas l-indenizz b'riferenza għal valur ta' l-art bla ħsara jekk hekk ikun iddeterminah il-"Board", in forza ta' l-istess liġi. Lanqas ma hi nkonċiljabbli d-disposizzjoni ta' *l-artikolu 32, għaliex din id-disposizzjoni tirrikjedi l-approvazzjoni* tal-Kommissjoni għat-trasferiment tad-dritt għal ħlas meta dan it-trasferiment ikun sar bi twellija u mhux meta jkun sar bis-saħħa tal-liġi u, finalment, lanqas ma hi nkonċiljabili, għar-raġuni wisq ovvja, id-disposizzjoni ta' l-art. 37 skond liema ebda ndenizz ma jitħallas għal ħsarat tal-gwerra f'artijiet mibnija li tagħhom ikunu s-sid assolut il-Kuruna, il-Gvern ta' Malta, jew l-Awtoritajiet Navali, Mili-

tari jew tal-Forza ta' l-Ajru.

Lanqas ma jistgħu jiswew di fronti għal formula ċara tad-*disposizzjoni kontenuta* fl-imsemmi artikolu 15 biss (1) ta' l-Ordinanza XL tal-1935, l-inkonvenjenti rilevati mill-attur "nomine" — jekk huma tabilħaqq inkonvenjenti, għaliex fuq dan il-pont il-Qorti mhiex qegħda tippronunzja ruħha ġia la darba ma jistgħux, anke jekk fil-fatt jistgħu jirrikorru, jirrendu inoperuża dik il-liġi li, jerġa' jingħad, ma tagħti *lok għal ebda dubbju li l-"Board" jista', fid-determinazzjoni* ta' l-indennizz għal espropprjazzjoni jiddetermina dak l-indennizz b'riferenza għal valur ta' l-art bla ħsara, u allura f'dan il-każ, jitqies li hemm magħdud f'dak l-indennizz il-ħlas sħiħ meħtieġ għaċ-ċessjoni favur l-Awtorita kompe*tenti ta' kull* jedd li s-sid espropprjat ikollu taħt l-Ordinanza III tal-1943. Tant hu dana veru illi l-istess liġi tkompli tgħid li, pero, f'dan il-każ l-espropprjanti jkollu d-dritt inaqqas millkompens kull bilanċ, li ma kienx għadu dovut, tal-kontribuzzjonijiet diretti li għandhom jitħallsu skond l-Ordinanza III tal-1943 u dawk li jkunu għalqu u li s-sid ikun baqa' lura filħlas tagħhom, u kull *somma jew somom li jkunu ġew mogħ*tija mill-Kummissjoni lis-sid espropprjat fil-kasijiet kontemplati fl-artikolu 2 (b) ta' l-istess disposizzjoni tal-liġi.

Ikkunsidrat fuq l-appell inċidentali tal-konvenut Carmelo Mallia:

Il-kawża ġiet promossa kontra tiegħu għaliex allura hu kien is-sid ta' l-art li l-attur "nomine" irid, fis-sens fuq imsemmi, jespropprja; iżda fid-dewmien tal-ġudizzju dik l-art ġiet irkuprata mit-tabib Dottor P.L. Bernard u minn dan trasferita lil Salvatore Debono *li ġie għalhekk kjamat fil*kawża. Hu ntwitiv, mela, li l-konvenut Carmelo Mallia ma fadallu l-ebda nteress fil-kawża u hu ġust, kwindi, li ma jsof-

fri ebda parti *mill-ispiża* tagħha. Jekk kellu jsir xi temperament fil-kap *ta'* l-ispejjeż *dan kien imissu sar fil-konfront* bejn l-attur "*nomine*" u l-kjamat fil-kawża li għamel tiegħu *in sostanza* l-eċċezzjoni tal-konvenut. Il-konvenut lanqas m'għandu jbati spejjeż in konnessjoni ma l-eċċezzjoni tal-kjamata fil-kawża tal-Gvern Ċivili billi ma kienx hu li issollevah, *imma* l-kjamat fil-kawża.

Għal motivi premessi:

Tirrespinġi l-appell prinċipali u tilqa dak inċidentali u kwindi tirriforma s-sentenza denunċjata fil-kapi li ġew lilha devoluti bl-imsemmijin appelli billi tikkonferma l-istess sentenza fil-meritu in kwantu ċaħdet it-talba ta' l-attur "nomine" u anke in kwantu ċaħdet l-eċċezzjoni tal-kjamata fil-kawża tal-Gvern Ċivili, u tirriformaha fil-kap ta' l-ispejjeż billi teħles lil konvenut Malia minn kul spiża u tordna li fil-konfront bejn l-attur "nomine" u l-kjamat fil-kawża l-ispejjeż jibqgħu kif iddeċiditħom l-ewwel Qorti u dawk tal-konvenut Mallia jitħallsu kwantu għal nofs mill-attur "nomine" in kwantu għan-nofs l-ieħor mill-kjamat fil-kawża. L-ispejjeż ta' dan l-appell huma akkariku ta' l-attur "nomine".